

Nyanlända och lärande

Nihad Bunar

Professor, Stockholms universitet

nihad.bunar@buv.su.se

En frustrerad lärares brev

3 oktober 2011

Hej Nihad,

I våras föreläste du för oss och det är utifrån din kunskap som jag nu söker din hjälp.

Jag arbetar som specialpedagog på en 6-9 skola i XA. På den skola som jag nu arbetar har vi nu och vi kommer att få många fler elever från Somalia. Dessa elever, i synnerhet flickor, har oerhörda trauman och medicinska komplikationer (omskärelse) med sig i bagaget. Vi på skolan står helt handfallna i HUR vi ska möta dessa elever. När barnen kommer till oss har de gått på en mottagningsskola, ibland ett år men det kan även vara under en längre period. Sen 'slussas' (ett hemskt ord för) de ut till respektive skola, in i vanlig klass om 20-30 elever, läser 16 ämnen och har ett tiotal olika pedagoger varje dag.

Som du hör är inte detta något som vi varken står för eller vill fortsätta med. Men ingen i XA verkar ta ansvar för dessa barn och därför vänder jag mig till dig. För mig som specialpedagog är dessa barn i behov av särskilt stöd, men HUR, VAD. Inte ens lektorerna på specialpedagogiska institutionen har svar.

Jag känner en sån stor frustration över hur kommunen tar emot alla dessa barn men inte fortbildar och förbereder oss på att möta dessa barn på ett respektfullt sätt.

Ännu ett brev...

13 februari 2012

Hej.

Jag jobbar i XB kommun. Läste en rapport du skrivit angående nyanlända. Anledningen till att jag letade upp din rapport är för att jag känner en stor osäkerhet och oro inför XB nya modell när det gäller nyanlända barn. Man ser det enbart ur språkutvecklingssynpunkt.

Det måste finnas en balans i allt man gör. För mycket eller för litet skämmer allt brukar man säga. Man har i XB tagit ett beslut om att nyanlända ska direkt in i ordinarie klass. Jag kan ur språkhänseende inse att det finns mycket gott att hämta. Men eftersom resurserna till hemspråk/modersmål, studiehandledning redan är "upptagna" med de elever vi redan har så blir det i praktiken, som jag ser det, nästan barnmisshandel för vi klarar inte av att stötta barnen/eleverna på ett bra sätt och dessa elever kan snabbt hamna i ett utanförskap.

Tänk att inte kunna ett ord svenska och så in i klassen med alla missförstånd, konflikter, fel och brister. Kanske språket kommer mycket fortare men på bekostnad av den sociala situationen och kunskapsinläringen. Visst har vi ibland barn i klassen som kan språket hos de nyanlända men det underlättar väldigt lite för att integrera eleven på ett bra sätt. Man kan inte be dessa små elever att vara tolk och rättesnöre. Det är flerspråkiga vuxna vi behöver. Det borde finnas en bättre modell, ett sorts mellanting mellan förberedelseklass och ordinarie klass.

Jag inser att förberedelseklasser skulle kunna hämma språkutvecklingen. Men jag inser också att det inte är rättvist för den nyanlända eleven, klassläraren och skolan att lägga in nyanlända barn direkt i ordinarie klass när det inte finns resurser utan man löser det för stunden genom att ta resurser från modersmållärarna och Svenska som andraspråk lärarna samt även specialpedagogerna går till detta. Med andra ord så tappar de övriga eleverna med speciella behov sin undervisning. Har du med din erfarenhet något att delge oss. Vi hade tidigare förberedelseklasser men nu anser man detta med att gå in i ordinarie klass är bättre. Det vi ser nu är att det inte fungerar. Det lämnas allt för lätt över till oss på gräsrotsnivå att lösa detta men vi har inga resurser, dessa ligger på en högre nivå.

Med nyanlända elever avser jag elever som:

- Har invandrat till Sverige, oavsett invandringsskälet och,
- Saknar grundläggande kunskaper i svenska språket, oavsett skolbakgrund i övrigt och,
- Kommer till grund- eller gymnasieskolan strax före skolstarten eller under sin skoltid.
- Sent anlända elever.
- Hur länge någon är att anse som nyanländ varierar från kommun till kommun, från dokument till dokument samt från barn till barn.

Ytterligare några relevanta begrepp i sammanhanget

- ”Gömda” eller ”papperslösa” elever, för närvarande varken skolplikt eller rätt till skolgång (rätt men ej skolplikt fr o m den 1 juni 2013).
- Asylsökande (har rätt men ej skolplikt)
- Ensamkommande barn – (skolplikten regleras beroende på asylansökans status)
- Flyktingar och med flyktingliknande skäl
- Anhöriga
- Barn från EU/EES länderna

Generellt om den internationella forskningen

- Olika länder, olika definitioner av de nyanlända.
- Enligt Rutter (2006, s.4) handlar runt 76% av all forskning om flyktingbarn om psykologiska studier om trauma och PTSD. Våldigt lite om flyktingbarnens utbildningserfarenheter.
- Många forskare förespråkar ett så kallat ekologiskt tillvägagångssätt vid förståelsen av flyktingbarnens utbildningsframsteg, dvs. hur de påverkas av för-, trans- och post migrationsfaktorer samt av de olika omgivningarna (familj, skola, lokalområde, nationella policyregler) och deras samspel.
- Kritiken riktas mot homogenisering av flyktingbarnens erfarenheter genom diskurser och konkret behandling.
- Olika mottagningssystem, men liknande problematik uppmärksammas med återkommande diskussionsteman som: Särskilda klasser – segregation och integration; Frånvaro av samlade policygrepp; Behovet av utbildade lärare; Modersmålets roll och närvaro av tvåspråkig personal i klassrummet; Samverkan med föräldrar och det omgivande samhället.

Slutsatser från en nyligen avslutad europeisk jämförande studie av de nyanländas skolgång

- Fokus måste ligga på en integrerande approach till de nyanländas inklusion (inom det ordinarie utbildningssystemet så mycket som möjligt; extra stöd, inte bara i språkundervisning, utan i alla ämnen; ytterligare åtgärder, t.ex. i form av extra timmar för elever som inte behärskar majoritetsspråket i tillräcklig utsträckning).
- Undvik skolsegregation (åtgärder för att försäkra sig om att andelen nyanlända på en skola inte är altför stor; att skolvalfriheten inte skapar segregation genom elevutflöde från skolor som är stora mottagare av nyanlända etc.)
- Utveckla likvärdigheten (ju tidigare tracking i ett skolsystem desto mindre likvärdighet för nyanlända).

- Autonomi för skolor och kommuner (upprätthåll ett centraliserat system med kontroll och uppföljning och lokal kontroll över hur resurser skall fördelas utifrån en analys av behövda insatser).
- Utveckla ett omfattande system av kontroll och uppföljning (det saknas tillförlitliga långitudinella data om de nyanländas skolgång och arbetsmarknadsanknytning senare i livet).
- Språkligt stöd (kartläggning, initialt språkstöd, kontinuerligt språkstöd, lärarnas fortbildning, att värdesätta och tillhandahålla modersmålsundervisning).
- Akademisk support (mottagande, övergång, kontinuerlig uppföljning, mm.)
- Samverkan (mellan skolor, med föräldrar, med ”immigrant communities)
- Interkulturell undervisning (positivt socialt klimat på skolan; obligatorisk utbildning i mångfaldsfrågor för alla lärare; fler lärare med utländsk bakgrund behövs).

Mottagningens organisatoriska aspekter

- Kritiken riktas mot:
  - ✓ Bristande eller obefintliga policyplaner/riktlinjer på kommunal nivå.
  - ✓ Bristande samarbete mellan olika kommunala aktörer i frågan om barnens introduktion.
  - ✓ Bristande information till och samverkan med föräldrar.
  - ✓ Bristande kartläggning av elevernas samlade kunskaper.
  - ✓ Bristande utvärderingar och uppföljningar om hur det lokala mottagningssystemet fungerar. Kvalitetsredovisningar på skolnivån saknas.
  - ✓ Den övriga personalens och rektorernas bristande intresse för utvecklingsfrågor rörande de nyanlända.
  - ✓ Eleverna ses nästan uteslutande som ett problem.
- Modellen med att nyanlända inledningsvis (upp till 8 veckor) samlas på särskilda enheter där bakgrunden kartläggs ordentligt får både positiva omdömen (t.ex. av Skolinspektionen) och negativa (av många föräldrar som vill gärna att deras barn börjar i en riktig skola på en gång).
- Modellen med att nyanlända inledningsvis (upp till 10 veckor) grupperas i tvåspråkiga klasser (arabiska, somaliska) får positiva omdömen. Fungerar dock enbart om det finns tillräckligt elevunderlag.

Mottagningens pedagogiska aspekter

- Utbildningen bygger på kollektiva modeller, i stället för individuella lösningar.
- Studiehandledning anordnas inte i tillräcklig omfattning.
- Undervisningen i svenska som andraspråk är helt dominerande, men denna är inte kopplad till ämnesundervisningen.
- Eleverna känner att de tappar kunskaper i övriga ämnen. Även om undervisningen i andra ämnen än svenska anordnas är det oftast på låg nivå och egentligen används för att lära ut svenska.
- Undervisningen i engelska genomförs ofta på svenska, vilket skapar ytterligare bekymmer för nyanlända och diskvalificerar dem från deltagandet i undervisningen i ordinarie klasser.
- Det som beröms i en rad forsknings- och myndighetsrapporter är de berörda lärarnas kompetens, entusiasm och viljan att hjälpa eleverna.
- Det finns tillgång till barnpsykologer och medicinsk sakkunskap.

Förberedelseklasser

Bidrar FK till att befästa segregeringen?

- ✓ FK tas för givna och deras existens problematiseras sällan av skolorna
- ✓ Isolering och utanförskap
- ✓ Elever hålls alltför länge i FK
- ✓ Oklara regler för övergång till ordinarie klasser
- ✓ Dilemmat med nyanlända barn som börjar i förskoleklass
- ✓ Elever som av olika anledningar skickas tillbaka till förberedelseklasser

Oklara regler för övergång till ordinarie klasser

- Det hamnar ofta på läraren i FK att som en lärare säger ”tjata in” eleverna i klasserna. Ungdomarna känner ofta själva det motstånd som finns och flera lärare berättar att de ofta hellre vill vara i förberedelseklassen. (Nilsson 2009, s.11)
- Vi möter det dagligen i skolorna också, när man skall försöka flytta över barnen som går i förberedelseklass. Då möts man alltid av: ”Kan de så mycket svenska? Kommer de att klara sig?” Men det är någonting som inte ska ifrågasättas. Har lärarna i FK gjort den bedömningen så ska se successivt över till ordinarie klass. Så det här ifrågasättandet kan jag uppleva som ett rasistiskt beteende. (Flyktingsamordnare i AB kommunen, intervjuad i Nilsson 2009)
- Det är inte bara det här med att de ska kunna svenska ... för ibland så kan det vara så... ja, att det är andra barn på väg in i förberedelseklassen och då helt hux flux är andra färdiga för att gå ut i vanlig klass. Och det är ju då jag möter de här eleverna. På nåt sätt hade jag känslan av att när det var få elever i förberedelseklassen så hölls dom kvar, ja lite längre än vanligt. (Petra, specialpedagog, citerad i Fridlund 2011, s.177-178)

Förberedelseklasser

Är FK en typ av segregeringande integrering?

- ✓ Riskerna med för tidig integrering
- ✓ Trygghet under den första tiden
- ✓ Baskunskaper i svenska
- ✓ Slussas in i den svenska skolkulturen

- Förberedelseklassen är inte någon liten grupp borta i något hus eller flygel som jag tror att det har varit mycket förr. Den här gruppen ingår i ett arbetslag och är precis mitt i skolan. De är med i alla olika aktiviteter, elevråd, utflykter och utvecklingen av skolans likabehandlingsplan. (Lotta, lärare i förberedelseklass 6-9, intervjuad i Skolverket 2012, s.44)

- Verksamhetschefen hänvisar till forskning som visar att eleverna behöver rika möjligheter att få använda det nya språket. Hon menar att eleverna ofta ges större talutrymme och möjlighet att pröva det nya språket i förhållande till olika ämnen i en internationell klass än i en klass med många elever som kanske är på en helt annan språklig nivå.
- Samtidigt önskar hon att elever i internationella klasser skulle få en närmare koppling till reguljära klasser. ”Egentligen”, förklarar hon, ”skulle jag vilja vända på det hela. Att man placerar eleverna i klassen så att övriga ämneslärare ansvarar för elevens kunskapsutveckling och att den internationella klassen finns där som stöd. Så att det inte blir utslussning till reguljär klass, utan att de slussas ut i internationella klasser när de behöver det.
(Skolverket 2012, s.56-57)

Om särskilda mottagningskolor

- ”Newcomer schools are limited, however, in their ability to facilitate interaction with peers from the host culture, as no native speaker of English are enrolled in these schools. Effective cross-cultural communication strategies require more than English language proficiency, narrowly defined. What is required is experience in the negotiations of meaning with members of host society”. (Feinberg 2000, s. 224)

Några iakttagelser från ett pågående forskningsprojekt

- Stora sociala bekymmer för de nyanlända vid övergången från förberedelse- till ordinarie klasser.
- Lärarna i ordinarie klasser tar ingen hänsyn till de nyanländas särskilda behov.
- De nyanlända drar inte uppmärksamheten till sig.
- Ingen eller mycket bristfällig kartläggning av elevernas tidigare kunskaper. Ingen vet vad eleverna kan!
- De flesta bekymmer kan faktiskt härledas till skolans uppenbarligen bristande intresse för hur dessa elevers utbildningsbehov allra bäst skulle kunna tillgodoses.

Den pågående utredningen om de nyanländas mottagande, några preliminära förslag!

- En initial kartläggning av elevernas förkunskaper görs under två månader. Skolverket håller på att utarbeta kartläggningsinstrument.
- Utifrån kartläggningen bestämmer rektorn i vilken årskurs en elev skall placeras.
- Tiden i den särskilda klassen (FK) skall begränsas till mellan 6 och 12 månader (om inte särskilda skäl, som ingen skolbakgrund alls, föreligger).
- Nyanlända får fler obligatoriska timmar i svenska (3-4 per vecka).
- Förlängd skolplikt?

En sammanfattning av oftast förekommande rekommendationer i internationell och svensk forskning samt i olika svenska myndighetsrapporter om mottagandet av nyanlända

- Ett samlat policygrepp, på nationell såväl som på lokal nivå.
- Lokala politikernas intresse för nyanländas utbildningssituation samt extra resurser som kan täcka särskilda insatser för nyanlända (i vissa kommuner ges 1,5 skolpeng).
- Många lyfter fram betydelsen av en centralt placerad grupp som träffar familjen, gör en initial kartläggning av elevernas bakgrund och berättar om skolsystemet.
- Eleverna placeras i en klass och erbjuds särskilt stöd, inklusive undervisning i en särskild grupp med eller utan anpassad studiegång (se även Skollagen).
- Den särskilda undervisningsgruppen är fysiskt placerad i skolbyggnaden och dess elever deltar, så långt det av praktiska skäl är möjligt, i alla skolaktiviteter som kanske inte direkt är kopplade till undervisningen.
- Tiden eleverna tillbringat i SUG regleras och begränsas. Nya former för särskilt stöd bör ersätta SUG efter ca ett år.

- En kontinuerlig kartläggning av elevernas förkunskaper görs på skolan med fokus på, inte bara svenska, utan också på ämneskunskaper och det eleverna kan.
- I särskilda undervisningsgrupper undervisas eleverna i alla ämnen och inte bara i svenska som andraspråk.
- De nyanländas närvaro på skolan och i de ordinarie klasserna avdramatiseras genom information till de övriga eleverna och deras föräldrar.
- Studiehandledning på elevernas modersmål är en av de viktigaste pedagogiska insatserna. Parallellt med satsningar på majoritetsspråket också satsningar på modersmålsutvecklingen.
- De nyanlända får från första dagen två mentorer, en från majoritetsbefolkningen och en som delar den nyanlända elevens modersmål.
- Kontinuerlig kontakt och samverkan med föräldrarna.
- Lärarnas fortbildning. Många lyfter fram betydelsen av välutbildade lärare i ämnet svenska som andraspråk.
- Kontinuerlig uppföljning och utvärdering av systemets samtliga aspekter.